

GRAMOTNOST V ŠETŘENÍ PISA 2009 A VÝSLEDKY ČESKÝCH ŽÁKŮ

PISA (Programme for International Student Assessment) je mezinárodní šetření čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti patnáctiletých žáků (v některých letech doplněné ověřováním dalších dovedností). Pořádá ho Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj s cílem zjistit, zda si žáci na konci povinné školní docházky osvojili vědomosti, dovednosti a postoje, které jsou nezbytné pro úspěšné uplatnění v životě. Předmětem zkoumání není to, jak žáci dokážou nabyté vědomosti reprodukovat, ale to, jak je dovedou využít v různých situacích co nejvíce se blížících běžnému životu.

Program probíhá v tříletých cyklech, přičemž v každém z šetření je věnována zvýšená pozornost jedné ze tří sledovaných oblastí – v roce 2000 a 2009 se zjišťovala především čtenářská gramotnost, v letech 2003 a 2012 matematická gramotnost a roku 2006 přírodovědná gramotnost.

Úroveň gramotnosti žáků ve všech sledovaných oblastech se ověřuje písemným **testem**, na jehož vyplnění mají žáci dvě hodiny. Všechny zúčastněné země se spolupodílejí na tvorbě úloh, z nichž je vytvořen test. Metodika šetření umožňuje použít ve výzkumu daleko větší počet úloh, než kolik zvládne vyřešit jednotlivý žák, soubor úloh tedy pokrývá poměrně různorodé učivo či řadu dílčích dovedností. Na druhou stranu takto získaná data vyžadují poměrně složité statistické zpracování, takže porozumět cestě od hrubého výsledku testu k výslednému hodnocení jednotlivých žáků či jejich skupin si žádá značné speciální znalosti.

Všichni testovaní žáci dále vyplňují **dotazník**, kde odpovídají na otázky ohledně jejich rodinného zázemí, prostředí, ve kterém žijí, jejich názorů a postojů, jejich školy i vyučovacích metod, s nimiž se setkávají. Ředitelé všech zúčastněných škol také vyplňují dotazník, který v jejich případě mapuje situaci ve školách. Krátký dotazník o výuce čtení vyplňovali v roce 2009 i učitelé českého jazyka v zúčastněných školách.

V šetření PISA jsou výsledky jednotlivých zemí oficiálně prezentovány dvěma různými způsoby:

1. Jako skóry (počty bodů) na škálách výsledků, které vyjadřují úspěšnost žáků při řešení testových úloh

Uvádějí se průměrné výsledky zemí na třech celkových škálách pro čtenářskou, matematickou a přírodovědnou gramotnost. Pro blíže zkoumanou oblast (v roce 2009 tedy pro čtenářskou gramotnost) jsou pak vytvořeny ještě dílčí škály zaměřené na okruhy sledovaných kompetencí a vědomostí.

2. Pomocí šesti úrovní způsobilosti, na nichž se žáci mohou nacházet¹

Rozdělení žáků podle úrovní způsobilosti poskytuje informaci o tom, s jakým úspěchem si žáci osvojili příslušné kompetence. Podle toho, jakého skóru žák v testu dosáhl, je mu přiřazena jedna z šesti úrovní způsobilosti. Žáci na první úrovni způsobilosti dosahují nejnižších výsledků a ovládají pouze nejjednodušší kompetence, šestá úroveň odpovídá nejlepším výsledkům a nejsložitějším kompetencím. V rámci výzkumu PISA byla za základní stanovena druhá úroveň. Žáci, kteří této úrovni nedosáhnou, mohou mít problémy v dalším studiu a s uplatněním na trhu práce.

V naší analýze používáme i jednodušší, avšak někdy srozumitelnější způsob vyjádření výsledků – průměrné úspěšnosti žáků jedné nebo více zemí v jednotlivých úlohách nebo jejich skupinách. Tato metoda se užívá i v jiných zemích, které provádějí analýzy výsledků testů nad rámec dat publikovaných v oficiálních zprávách.

Kromě porovnání výsledků dosažených v testu jsou samozřejmě analyzována i data získaná prostřednictvím dotazníků, jež vyplnili žáci i ředitelé škol. Tato data umožňují jednak srovnání situace žáků a škol v různých zemích, jednak hledání souvislostí mezi těmito podmínkami a úrovní čtenářské gramotnosti.

ČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST A ČTENÁŘSTVÍ

Jak jsme již uvedli, v roce 2009 byla podruhé v historii výzkumu PISA hlavní sledovanou oblastí čtenářská gramotnost. Umožnilo to provést srovnání v relativně dlouhodobém horizontu. Bohužel se potvrdilo, co naznačovala již předchozí zjištění – čeští žáci ve čtenářských dovednostech stále zaostávají za průměrným výsledkem zemí OECD a jejich odstup se spíše zvětšuje (graf 1).

¹ Podrobné vymezení toho, co by měli žáci na jednotlivých úrovních umět, pro oblast čtení uvádějí Palečková, Tomášek a Basl (2010, s. 43), pro matematiku Palečková a Tomášek (2005, s. 17), pro přírodní vědy Palečková a kol. (2007, s. 22).